

NOOR AIN Mat Noor

AHMAD KAMAL ARIFFIN Mohd Rus

Universiti Malaya

IDENTITI KEMELAYUAN DALAM PENTADBIRAN KEDAH, 1923-1941

MALAY IDENTITY IN KEDAH ADMINISTRATION, 1923-1941

Kertas kerja ini akan meninjau identiti kemelayuan yang diterapkan dalam pentadbiran Kedah dalam tempoh selepas Perjanjian 1923 ditandatangani di antara Kedah dan British. Antara perkara utama yang ditonjolkan dalam perjanjian ini berkisar mengenai penggunaan bahasa Melayu dan tulisan Jawi sebagai bahasa dan tulisan rasmi di samping beberapa lagi perkara yang menyentuh secara langsung berkenaan dengan pentadbiran di Kedah. Perjanjian 1923 sebenarnya diiringi oleh beberapa syarat yang dikemukakan oleh Tunku Ibrahim (Pemangku Raja Kedah) kepada British di mana kesemua syarat ini berkisar mengenai kedudukan orang Melayu dalam pentadbiran. Dengan meneliti setiap aspek perjanjian dan syarat-syarat tersebut, beberapa persoalan cuba dibangkitkan. Pertama; adakah bahasa Melayu dan Jawi terus digunakan dalam pentadbiran Kedah dalam tempoh selepas Perjanjian 1923 ditandatangani? Kedua, adakah syarat-syarat Tunku Ibrahim yang mahu mengutamakan orang Melayu dalam soal pengisian jawatan dilaksanakan dalam pentadbiran Kedah atau pun tidak? Secara keseluruhan, Perjanjian 1923 sebenarnya tidaklah memberi kesan yang negatif dari aspek penguasaan orang Melayu khasnya dalam pentadbiran. Orang Melayu dilihat masih lagi berjaya mengekalkan identiti kemelayuan melalui penggunaan bahasa Melayu dan Jawi dalam urusan surat-menyurat, catatan-catatan rasmi dan dokumen rasmi. Dalam masa yang sama, identiti kemelayuan negeri Kedah terus diperkukuhkan melalui penguasaan orang Melayu dalam pentadbiran di peringkat pusat dan daerah.

Katakunci: *Identiti, Melayu, Pentadbiran, Kedah*

This paper looks at the Malay identity adopted in the Kedah administration following the 1923 Anglo-Kedah Treaty. Among the main articles in the Treaty revolved around the use of Malay and the Jawi script as the official language and script, as well as other articles directly related to administration in Kedah. The 1923 Treaty included a number of conditions introduced by Tunku Ibrahim

(Regent of Kedah) to the British, whereby all these conditions touched on Malay position in administration. By analysing each aspect of the treaty and the conditions, a number of questions are forwarded. First, did the Malay tongue and the Jawi script remain in use in the Kedah administration after the signing of the 1923 Treaty? Second, did the conditions that Tunku Ibrahim introduced include prioritising Malays in the filling in of positions in the Kedah administration? Overall, the 1923 Treaty did not negatively affect Malay dominance in administration. Malays still manage to maintain their Malay identity through the use of the Malay language and the Jawi script in matters of correspondence, official records and official documents. At the same time, the Kedah Malay identity was strengthened by Malay dominance in both central- and district-level administration.

Keywords: *Identity, Malay, Administration, Kedah*

Pendahuluan

Kedah merupakan sebuah negeri yang terletak di bahagian utara pantai barat semenanjung Tanah Melayu dan merupakan salah sebuah kerajaan Melayu yang tertua. Negeri Kedah mempunyai sejarah yang panjang dan salasilah keturunan raja-raja yang memerintah dengan tidak terputus selama lebih 1,300 tahun sejak dari zaman pemerintahan Merong Mahawangsa. Seramai 26 orang Sultan pernah menerajui pemerintahan Kedah iaitu sejak dari zaman pemerintahan Sultan Muzaffar Shah pada tahun 1136M sehinggalah ke zaman pemerintahan Sultan Abdul Hamid Halim Shah yang menduduki takhta pada 1881. Pada awal pemerintahan Sultan Abdul Hamid, Kedah masih lagi berada di bawah pertuanan Siam. Walau bagaimanapun, kedudukan Kedah sebagai salah sebuah negeri naungan kepada Siam mula berubah apabila satu perjanjian telah dibuat pada tahun 1909 yang menyerahkan hak kedaulatan dan pertuanan Siam terhadap Kedah kepada pihak British. Dengan termeterainya perjanjian ini, seorang Penasihat British mula dilantik sebagai ejen British di Kedah.

Dalam tempoh selepas Perjanjian 1909 ditandatangani, timbul pelbagai isu yang melibatkan persoalan berkaitan kedudukan pentadbir tempatan dan British dalam pentadbiran Kedah. Antara isu yang paling menonjol ialah berkaitan dengan kedudukan Penasihat British dalam Majlis Mesyuarat Negeri (MMN). W. G. Maxwell yang dilantik sebagai Penasihat British yang pertama di Kedah pada tahun 1909 dikatakan bertindak melampaui batas sehingga mendatangkan kemarahan di pihak Tunku Mahmud (Presiden MMN, 1907-1914) dan ahli-ahli MMN Kedah. Kedah berpendapat bahawa Penasihat British seperti Penasihat Kewangan Siam sebelumnya hanya menasihati sultan dan MMN dalam hal ehwal kewangan sahaja. Walau bagaimanapun, Maxwell didapati bertindak lebih jauh apabila beliau telah mencampuri hal ehwal

pentadbiran Kedah. Konflik ini kemudiannya diselesaikan dengan campur tangan daripada Pesuruhjaya Tinggi British.¹

Menjelang 1913, berlaku satu lagi krisis yang membabitkan isu Pemangku Raja di Kedah. Pada tahun tersebut, pakatan Tunku Mahmud dengan ahli MMN telah berjaya mendesak British melantik Pemangku Raja disebabkan kesihatan sultan yang pada masa itu semakin terjejas. Walau bagaimanapun, tuntutan mereka untuk mengekalkan kedudukan Tunku Mahmud sebagai Presiden MMN diketepikan oleh British. Tunku Mahmud sebaliknya hanya dilantik sebagai Timbalan Presiden MMN manakala jawatan Presiden MMN diserahkan kepada Tunku Ibrahim (Pemangku Raja). Isu pelantikan Pemangku Raja ini menjadi konflik di antara pembesar Kedah dan British. Dalam hal ini, muslihat Kedah adalah untuk memastikan Pemangku Raja berada di luar MMN supaya beliau akan dapat menggunakan kuasa pembatalnya jika sesuatu undang-undang yang diluluskan bertentangan dengan kepentingan umum Kedah. Dengan berada di dalam MMN bererti Pemangku Raja sudah menerima nasihat daripada Penasihat British dan bersama-sama membuat keputusan dan tidak ada lagi helah untuk menolaknya. Kedah menggunakan pelbagai cara untuk menghadapi isu ini. Antaranya menggunakan perkhidmatan guaman untuk membawa perkara tersebut ke Parlimen British. Walau bagaimanapun, usaha ini tidak berjaya. Kedah akhirnya terpaksa akur dengan keputusan British yang mahu mengekalkan Tunku Ibrahim sebagai Pemangku Raja dan Presiden MMN.²

Kedua-dua isu ini sudah cukup membuktikan betapa hubungan Kedah dan British sentiasa berada dalam ketegangan. Dalam hal ini, pihak British dan Kedah mempunyai kepentingan masing-masing untuk dilindungi. British mahu mengenakan kuasanya manakala Kedah mahu mempertahankan kedudukan, kuasa dan pengaruh yang dimiliki selama ini. Hakikatnya, British belum lagi menandatangani perjanjian rasmi dengan Kedah berkaitan hak pertuanannya terhadap Kedah. Hak British terhadap Kedah hanyalah bergantung pada Perjanjian Bangkok pada tahun 1909 sahaja. Perjanjian tersebut bukanlah satu perjanjian rasmi yang dibuat di antara pihak British dan Kedah, sebaliknya hanya melibatkan pihak British dan Siam sahaja. Dalam pada itu, Negeri-negeri Melayu yang lain seperti Kelantan, Terengganu dan Johor sudahpun menandatangani perjanjian dengan kerajaan British bagi menerima Penasihat British. Kelantan misalnya menandatangani perjanjian pada tahun 1910, Johor pada tahun 1914 manakala Terengganu pada tahun 1919.

Dalam hal ini, pihak Kedah telah menuntut kepada British agar diwujudkan satu perjanjian bagi mentakrifkan hubungannya dengan kerajaan British. Berikutnya, Sir Lawrence Guillemard, Gabenor Negeri-negeri Selat merangkap Pesuruhjaya Tinggi Negeri-negeri Melayu Bersekutu telah mengarahkan William Peel, Penasihat British di Kedah mengadakan satu rundingan dengan Pemangku Raja dan ahli MMN berkaitan isu ini. Oleh itu, pada 1 November 1923, satu perjanjian di antara pihak British dan Kedah telah

ditandatangani bagi menjelaskan lagi hubungan di antara kedua-dua pihak.

Pemeteraian Perjanjian 1923

Perjanjian 1923 yang ditandatangani di antara Pemangku Raja dan British mengandungi tujuh Artikel yang antaranya berkaitan dengan kedudukan orang Melayu dalam pentadbiran. Perkara-perkara yang termaktub dalam perjanjian ini ialah;

1. Kedah akan terus berada di bawah perlindungan British.
2. Sultan Kedah tidak boleh berhubung dengan mana-mana kuasa asing melainkan mendapat persetujuan daripada kerajaan British.
3. British tidak akan memindahkan hak kekuasaannya terhadap negeri Kedah kepada mana-mana kuasa-kuasa lain ataupun menyatukan negeri Kedah atau wilayahnya dengan mana-mana negeri atau tanah jajahannya yang lain tanpa mendapat persetujuan bertulis dari Sultan Kedah.
4. Pengganti atau pewaris takhta Sultan Kedah akan ditentukan sendiri oleh Sultan yang memerintah setelah diputuskan di Majlis Mesyuarat Negeri dan diterima oleh pihak Inggeris.
5. Sultan Kedah dan penggantinya akan menerima Penasihat British untuk menasihati baginda dalam hal ehwal kerajaan kecuali yang bersangkutan dengan adat Melayu dan agama Islam.
6. Kerajaan Kedah akan ditadbir oleh Sultan dengan bantuan Majlis Mesyuarat Negeri yang mengandungi sultan sebagai presiden, tiga anggota Melayu yang dipilih oleh sultan dengan persetujuan British dan seorang lagi anggota iaitu Penasihat British. Jika ada ahli-ahli tambahan yang akan dilantik pada masa hadapan, pelantikan tersebut perlulah dibuat dengan mendapat persetujuan sultan dan Pesuruhjaya Tinggi. Jika sultan tidak dapat menghadiri persidangan MMN, maka seorang anggota Melayu yang dipilih oleh sultan perlu menguruskan MMN.
7. Bahasa Melayu dan tulisan Jawi akan digunakan sebagai bahasa dan tulisan rasmi dalam semua jabatan kerajaan di Kedah.³

Dengan termeterainya Perjanjian 1923, Kedah secara rasminya telah diletakkan di bawah penguasaan British. Sebelum Perjanjian 1923 ditandatangani, Tunku Ibrahim (Pemangku Raja) telah mengemukakan beberapa syarat yang telah dipersetujui bersama dengan pihak British. Syarat-syarat yang dikemukakan ini ialah;

1. Penasihat British yang hendak dihantar bertugas ke Kedah perlulah terlebih dahulu dirujuk kepada MMN dan dipersetujui oleh Pemangku

Raja.

2. Pegawai tadbir British yang hendak dihantar ke Kedah juga perlulah mendapat kelulusan daripada MMN dan bukannya Penasihat British. Pegawai tersebut akan dianggap sebagai pegawai Kedah dan dikehendaki memakai pakaian seragam putih Kedah. Walau bagaimanapun, pemakaian seragam ini tidak dikenakan kepada Penasihat British.
3. Jika perkhidmatan seseorang pegawai British itu tidak memuaskan atau tidak lagi dikehendaki, maka pegawai itu berhak ditukarkan daripada perkhidmatan Kedah.
4. Bagi jawatan pegawai negeri Kedah, seboleh-bolehnya mestilah dikendalikan oleh pegawai Melayu Kedah dan keutamaan akan diberikan kepada orang Melayu yang menetap di Kedah. MMN akan memilih para pelajar dari Kedah untuk dihantar melanjutkan pelajaran ke Asia Barat dan Eropah atau ke negeri-negeri lain supaya orang Melayu akan menjadi lebih cekap dalam melaksanakan pentadbiran di Kedah. Di samping itu, kerajaan juga akan membiayai perbelanjaan para pelajar sepanjang pengajian mereka di luar negeri.
5. Taraf pegawai Melayu dan Eropah adalah setaraf. Taraf yang sama juga dilihat dalam aspek gaji dan perkhidmatan.
6. Jawatan Setiausaha Kerajaan dan Ketua Hakim Melayu akan dikekalkan keanggotaan mereka di dalam MMN.⁴

Melalui syarat-syarat ini, Tunku Ibrahim sebenarnya mahu memastikan kedudukan orang Melayu dalam pentadbiran terus terpelihara. Dalam masa yang sama, beliau juga mahu mengekalkan identiti kenegerian Kedah sebagai sebuah negeri Melayu yang ditadbir sendiri oleh pemimpin tempatan. Bagi melihat sama ada artikel Perjanjian 1923 dan syarat Tunku Ibrahim ini diaplikasikan dalam pentadbiran ataupun tidak, maka perbincangan dalam artikel ini akan memfokuskan terhadap aspek kemelayuan yang ditekankan dalam perjanjian tersebut dengan melihat adakah ciri-ciri kemelayuan terus diterapkan dalam pentadbiran dalam tempoh selepas Perjanjian 1923 ditandatangani. Ciri-ciri kemelayuan ini akan dilihat dari aspek jumlah pegawai Melayu yang terlibat dalam pentadbiran sama ada di peringkat pusat mahu pun daerah, pengaplikasian bahasa Melayu dan tulisan Jawi di peringkat pentadbiran jabatan serta usaha-usaha yang diambil bagi mengukuhkan identiti kemelayuan dalam pentadbiran Kedah.

Penguasaan Orang Melayu dalam Pentadbiran Pusat dan Daerah

Salah satu aspek yang membezakan Kedah dengan pentadbiran Negeri-negeri Melayu Bersekutu yang lain ialah dalam soal pelantikan pegawai-pegawai dalam pentadbiran. Di Kedah, majoriti pegawai yang diambil berkhidmat

dalam pentadbiran negeri adalah terdiri daripada orang Melayu sama ada di peringkat pusat mahupun daerah. Di peringkat pusat, penguasaan orang Melayu dalam pentadbiran dapat dilihat dalam Majlis Mesyuarat Negeri (MMN) dan jabatan-jabatan kerajaan yang wujud di Kedah. Dalam MMN sendiri, sejak di awal penubuhannya sehinggalah tempoh selepas Perjanjian 1923 ditandatangani, kesemua ahli yang dilantik menganggotai badan pentadbiran tersebut adalah terdiri daripada orang Melayu kecuali seorang Penasihat British. Sebagai contoh, pada tahun 1928 misalnya, keahlian MMN terdiri daripada Tunku Ibrahim (Presiden), Tunku Mahmud (Timbalan Presiden), Wan Yahya (Setiausaha Kerajaan), Syed Mansur Aljafri (Ketua Hakim Melayu) dan T. W. Clayton (Penasihat British).⁵ Di sini, dapat dilihat orang Melayu masih lagi mendominasi MMN tanpa sebarang penyertaan mana-mana kaum bukan Melayu (kecuali Penasihat British).

Sebenarnya, keahlian MMN yang dikhaskan kepada orang Melayu telah menjadikan MMN Kedah begitu unik berbanding negeri-negeri Melayu yang lain. Jika di Negeri-negeri Melayu Bersekutu, keanggotaan MMNnya turut melibatkan kaum-kaum lain seperti Cina dan India, situasi yang sama tidak kelihatan dalam MMN Kedah. MMN Kedah sebaliknya hanya dianggotai oleh orang Melayu sahaja kecuali Penasihat British. Langkah ini dilihat sebagai usaha menyekat kemasukan orang bukan Melayu ke dalam politik Kedah. Ia juga adalah sebagai usaha mengekalkan keperibadian Kedah sebagai sebuah negeri Melayu.⁶ Untuk itu, dapat dilihat di sini, Perjanjian 1923 yang telah dipersetujui di antara Kedah dan British tidak memberi apa-apa kesan dari segi keanggotaan dalam MMN. Dalam hal ini, keahliannya masih lagi terdiri dalam kalangan orang Melayu.

Sementara itu, penguasaan orang Melayu yang begitu menonjol juga dapat dilihat dalam pentadbiran di peringkat jabatan-jabatan kerajaan di Kedah. Dominasi orang Melayu ini dapat dilihat di jabatan-jabatan bukan teknikal seperti Jabatan Monopoli dan Kastam, Tanah, Lembaga Kebersihan, Kehakiman, Perbendaharaan, Pertanian, Audit, Pelabuhan dan Koperasi. Di jabatan-jabatan ini, jawatan-jawatan penting berada di bawah penguasaan orang Melayu seperti Pengarah Tanah, Superintenden Monopoli dan Kastam, Hakim Melayu,⁷ Pengerusi dalam Lembaga Kebersihan, Bendahari Negeri, Ketua Audit, Superintenden Pos dan Telegraf, Syahbandar dan Ketua Pegawai Pertanian.⁸

Sementara itu, dalam jabatan-jabatan teknikal seperti Jabatan Kerja Raya, Ukur, Perubatan dan Kesihatan lebih banyak memperlihatkan penguasaan daripada orang Eropah. Jawatan-jawatan penting seperti Jurutera Negeri, Jurutera Eksekutif, Penolong Jurutera dan arkitek memperlihatkan penguasaan daripada orang Eropah.⁹ Situasi yang sama juga dapat dilihat dalam Jabatan Perubatan dan Ukur. Di Jabatan Perubatan misalnya, jawatan-jawatan tertinggi seperti *State Surgeon*, *Senior Health Officer* dan *Lady Medical Officer* dipenuhi oleh orang Eropah. Walaupun jabatan-jabatan ini memperlihatkan

pengaruh orang Eropah yang begitu dominan, dalam masa yang sama, orang Melayu turut diambil bekerja meskipun hanya sebagai kakitangan bawahan. Dalam Jabatan Kerja Raya misalnya, orang Melayu menyandang jawatan seperti *Overseer*, *Draftsman*, *Meter Reader*, *Time Keeper*, *Tracer*, *Head Fitter*, *Surveyor*, *Inspektor Waterwork* dan juga sebagai buruh yang melaksanakan kerja-kerja Jabatan Kerja Raya seperti membina jalan dan bangunan kerajaan. Sementara dalam Jabatan Perubatan, jawatan-jawatan seperti Kerani Besar dan Ahli Patologi disandang oleh orang Melayu.¹⁰

Walaupun penguasaan orang Melayu dalam jabatan-jabatan teknikal kurang memberangsangkan, namun sedikit-tidaknya orang Melayu masih lagi diberi peluang untuk berkhidmat dalam jabatan-jabatan tersebut meskipun sekadar menjawat jawatan yang kecil dan kurang penting. Hal ini sekaligus membuktikan bahawa orang Melayu selepas tempoh 1923 masih lagi diberi ruang dan peluang untuk menyandang jawatan-jawatan tertentu dalam pelbagai jabatan yang wujud di Kedah walaupun dalam darjah yang kecil. Sementara itu, penguasaan orang Melayu yang kurang memberangsangkan di jabatan-jabatan teknikal sebenarnya adalah disebabkan oleh kurangnya pendidikan dan kelayakan yang dimiliki oleh orang Melayu dalam bidang tersebut. Dalam masa yang sama, orang Melayu juga tidak diberi pendedahan yang mendalam dalam bidang itu. Usaha-usaha telah diambil untuk memperbanyakkan lagi tenaga kerja dalam bidang tersebut dengan menghantar lebih ramai orang Melayu melanjutkan pelajaran dalam bidang-bidang teknikal. Walau bagaimanapun, tidak ramai tenaga kerja yang dapat dihasilkan dalam masa yang singkat. Disebabkan itu, tidak hairanlah sekiranya ramai tenaga Eropah yang dilantik ke jabatan-jabatan tersebut. Dengan pelantikan ini, kerajaan amat berharap agar pegawai-pegawai Eropah ini dapat memberi tunjuk ajar kepada pegawai tempatan dalam selok-belok yang berkaitan dengan bidang teknikal.

Pengekalan Bahasa Melayu dan Tulisan Jawi dalam Pentadbiran

Salah satu ciri utama yang menggambarkan identiti orang Melayu dalam pentadbiran Kedah ialah melalui penggunaan bahasa Melayu dan tulisan Jawi sebagai bahasa dan tulisan rasmi. Jika diimbaz kembali, penggunaan bahasa dan tulisan ini sebenarnya adalah salah satu syarat yang terkandung dalam Artikel 7, Perjanjian 1923. Syarat ini nampaknya terus diaplikasikan oleh kerajaan Kedah dalam tempoh selepas Perjanjian 1923 apabila bahasa Melayu dan tulisan Jawi digunakan dengan meluas dalam setiap urusan pentadbiran. Paling penting, bahasa Melayu terus digunakan sebagai bahasa rasmi dalam MMN yang merupakan badan pentadbiran tertinggi di Kedah. Dalam prosiding MMN sendiri, perbincangan dan perdebatan di antara ahli-ahli majlis kesemuanya menggunakan bahasa Melayu. Penggunaan bahasa Melayu ini diwajibkan kepada semua ahli termasuklah Penasihat British. Bagi melihat dengan lebih lanjut lagi penggunaan bahasa dan tulisan ini, maka

perbincangan seterusnya akan dibahagikan kepada beberapa subtopik yang akan membincangkan dengan lebih lanjut aspek-aspek penggunaannya.

Bahasa Melayu dan Jawi dalam Catatan-catatan Rasmi

Selain menjadi bahasa utama dalam MMN, bahasa Melayu dan tulisan Jawi juga turut digunakan oleh para pentadbir ketika menulis catatan-catatan rasmi berkenaan dengan isu-isu pentadbiran. Catatan rasmi yang dimaksudkan ini termasuklah memo-memo dan minit-minit yang menjadi medium komunikasi utama di antara pentadbir bagi membincangkan perkara yang berbangkit. Catatan-catatan ini dapat dilihat dalam fail-fail Setiausaha Kerajaan Kedah yang banyak memuatkan memo dan minit versi bahasa Melayu dan Jawi. Dalam fail-fail ini sendiri, terdapat bahagian-bahagian tertentu terutamanya di bahagian kulit fail yang telah dikhaskan untuk catatan-catatan dalam bahasa Melayu dan Jawi. Pada bahagian kanan fail misalnya, telah ditetapkan untuk para pegawai mencatatkan minit-minit mereka dalam tulisan Jawi sementara pada bahagian kiri pula dikhaskan untuk tulisan rumi atau bahasa Inggeris.¹¹ Lazimnya, apabila seseorang pegawai Eropah menulis catatan bahasa Inggeris pada bahagian kiri fail, maka catatan itu kemudiannya akan diterjemahkan kembali ke bahasa Melayu yang ditulis pada bahagian kanan fail.

Bahasa Melayu dan Jawi dalam Urusan Surat-menyurat

Penggunaan bahasa Melayu dan Jawi tidak hanya terhad pada catatan-catatan rasmi kerajaan sahaja bahkan turut digunakan dalam urusan surat-menyurat khasnya yang melibatkan urusan-urusan rasmi kerajaan. Penggunaan bahasa Melayu dan tulisan Jawi ini tertakluk kepada semua pegawai di Kedah sama ada pegawai tertinggi mahupun bawahan. Dalam hal ini, Pemangku Raja, Penasihat British, Setiausaha Kerajaan, ketua-ketua jabatan dan pegawai-pegawai yang lain semuanya menggunakan bahasa Melayu dan Jawi semasa berurusan sesama mereka. Lazimnya, apabila seseorang pegawai ingin berurusan dengan pegawai-pegawai yang lain, beliau akan mengarang surat dalam versi Jawi terlebih dahulu dan kemudiannya satu salinan dalam bentuk rumi turut disertakan bersama-sama surat yang asal. Dalam kes di mana surat yang ditulis adalah dalam bahasa Inggeris, maka surat tersebut akan diterjemahkan ke dalam bahasa Melayu bagi memudahkan urusan. Surat dalam bahasa Inggeris ini lazimnya dikarang oleh pegawai-pegawai Eropah yang kurang fasih dalam bahasa Melayu. Kebiasaannya, surat-surat versi bahasa Inggeris yang ditulis oleh pegawai-pegawai ini akan diterjemah terlebih dahulu oleh kerani-kerani yang bertugas di sesebuah jabatan. Surat-surat terjemahan ini kemudiannya akan dilampirkan bersama surat asal sebelum dihantar kepada pihak yang berkaitan.

Sungguhpun bahasa Melayu diberi keutamaan dalam urusan surat-

menyurat, dalam masa yang sama, penggunaan bahasa Inggeris masih lagi diberi perhatian cuma kepentingannya tidaklah sama seperti bahasa Melayu. Penggunaan bahasa Inggeris misalnya dianggap penting dalam konteks hubungan di antara Kedah dengan pihak pentadbiran British di Singapura. Dalam hal ini, urusan-urusan rasmi di antara kedua-dua pihak melibatkan bahasa Inggeris sebagai bahasa perantaraan. Bagi pihak Kedah, urusan surat-menyurat kepada Pesuruhjaya Tinggi British (PJT) biasanya dibuat dalam Jawi dan akan diterjemah ke bahasa Inggeris sebelum disampaikan kepada PJT. Contoh paling dekat yang dapat dinyatakan di sini ialah surat daripada Pemangku Raja sendiri. Bagi Pemangku Raja, sekiranya baginda ingin berurusan dengan PJT melalui surat, beliau biasanya akan mengarang surat tersebut dalam tulisan Jawi dan surat ini kemudiannya akan dibuat satu lagi salinan dalam bahasa Inggeris sebelum disampaikan kepada PJT. Maksudnya di sini, surat-surat asal daripada Pemangku Raja kepada pihak British bukanlah dikarang dalam bahasa Inggeris tetapi dalam bentuk yang asli iaitu tulisan Jawi.

Proses yang sama juga dapat dilihat terhadap surat-surat balasan daripada PJT kepada Pemangku Raja di mana beliau pada asalnya akan mengarang surat-surat dalam bahasa Inggeris dan setelah sampai ke pihak Kedah, surat tersebut akan diterjemahkan ke tulisan Jawi sebelum disampaikan kepada Pemangku Raja bersama-sama dengan surat asal berbahasa Inggeris. Kebiasaannya, surat-surat yang ingin disampaikan oleh Pemangku Raja kepada pihak British ditulis dalam Jawi dengan mengikut lenggok dan gaya bahasa Melayu yang tersendiri. Pada awalan surat, pelbagai kata-kata pujian dilontarkan sebelum maksud dan tujuan surat dinyatakan. Surat-surat ini kemudiannya akan diterjemahkan tanpa menjejaskan maksudnya. Terjemahan ke bahasa Inggeris ini dibuat bagi membolehkan urusan kedua-dua pihak berjalan lancar. Kenyataan ini dapat dibuktikan dengan meneliti kembali surat-menyurat di antara Pemangku Raja dan PJT di mana surat-surat di antara kedua-dua pihak didapati dalam dua versi. Sebagai contoh, merujuk kepada surat mengenai pelantikan Penasihat British bertarikh 17 Ogos 1927 di antara PJT dengan Pemangku Raja, terdapat dua versi iaitu bahasa Melayu dan Inggeris. Surat asal daripada Pemangku Raja ditulis dalam Jawi bersama dengan terjemahannya dalam bahasa Inggeris manakala surat kedua ialah surat daripada PJT yang pada asalnya ditulis dalam bahasa Inggeris dan kemudiannya telah diterjemahkan ke tulisan Jawi. Surat daripada PJT seperti juga surat daripada Pemangku Raja turut ditulis dalam lenggok bahasa Melayu yang berbunga-bunga dan mempunyai kata-kata pujian di awal dan hujung surat.¹²

Bahasa Melayu dan Jawi dalam Dokumen-dokumen Rasmi Kerajaan

Penggunaan bahasa Melayu dan tulisan Jawi juga dapat dilihat pada dokumen-dokumen rasmi kerajaan seperti laporan-laporan tahunan, Warta Kerajaan, *General Orders* dan minit-minit mesyuarat. Penghasilan dokumen-dokumen ini biasanya akan dibuat dalam dua versi iaitu Melayu dan Inggeris. Sebagai contoh, dokumen seperti Warta Kerajaan Kedah dibuat dalam dua versi iaitu dalam bahasa Melayu (Jawi) dan Inggeris. Kedua-dua versi ini telah digabung dan disusun dalam satu jilid yang sama. Sementara itu, bagi minit mesyuarat MMN pula, biasanya terdapat tiga salinan dalam tiga bentuk yang berbeza iaitu dalam versi tulisan Jawi, Rumi dan Inggeris. Minit mesyuarat pula pada asalnya adalah dalam bentuk tulisan Jawi dan Rumi. Minit-minit ini kemudiannya diterjemahkan oleh Penasihat British setelah mendapat persetujuan daripada ahli-ahli MMN. Penterjemahan minit mesyuarat ke dalam bahasa Inggeris ini dibuat atas keperluan kerajaan Kedah untuk menghantar minit tersebut kepada Pesuruhjaya Tinggi British (PJT) di Singapura. Biasanya penghantaran satu set minit mesyuarat yang lengkap akan dibuat pada setiap tahun. Set minit mesyuarat yang dihantar ini dibuat beberapa salinan bagi rujukan PJT di Singapura. Atas sebab itulah, timbulnya keperluan untuk menterjemah kesemua minit-minit bahasa Melayu ke bahasa Inggeris.¹³ Hal ini juga sekaligus dapat menjelaskan mengapa dokumen-dokumen penting kerajaan Kedah yang lain juga didapati salinannya dalam bahasa Inggeris.¹⁴

Usaha-usaha Memartabatkan Identiti Kemelayuan dalam Pentadbiran Kedah

Bagi memastikan identiti kemelayuan terus terpelihara, MMN mengambil pelbagai inisiatif untuk mengekalkan sebanyak mungkin ciri-ciri kemelayuan yang wujud dalam pentadbiran Kedah. Antaranya termasuklah penggunaan takwim Hijrah dalam pentadbiran, kelonggaran bekerja pada hari Jumaat dan bulan Ramadhan, penekanan terhadap aspek anak jati dalam soal pelantikan, pengenalan peperiksaan dan kelas bahasa Melayu serta penghantaran pelajar Melayu Kedah ke luar negeri. Kesemua usaha ini akan dihuraikan dengan lebih jelas lagi dalam subtopik yang berikutnya.

Penggunaan Takwim Hijrah dalam Pentadbiran

Selain penggunaan bahasa Melayu dan Jawi, satu lagi identiti kemelayuan yang diterapkan dalam pentadbiran Kedah ialah melalui penggunaan takwim Hijrah dalam pentadbiran. Penggunaan takwim Hijrah yang mewakili simbol bagi agama Islam yang dianuti oleh orang Melayu di Kedah dianggap sebagai satu usaha bagi mengukuhkan pengaruh orang Melayu. Dalam hal ini, Kedah bertindak bijak dengan mengelakkan penggunaan takwim Masihi

yang secara jelasnya bukanlah melambangkan identiti orang Melayu Islam di Kedah. Penggunaan takwim Hijrah digunakan sejak sebelum Perjanjian 1923 ditandatangani lagi dan dalam tempoh selepas perjanjian, penggunaannya terus dikekalkan sehinggalah Perang Dunia Kedua. Takwim Hijrah yang diaplikasikan dalam pentadbiran Kedah ini adalah berdasarkan kepada bulan-bulan Islam seperti Muharam, Safar, Rabiulawal, Rabiulakhir, Jamadilawal, Jamadilakhir, Rejab, Syaaban, Ramadan, Syawal, Zulkaedah dan Zulhijah.¹⁵

Dalam pentadbiran Kedah sendiri, penggunaan takwim Hijrah ini dapat dikesan dalam urusan-urusan rasmi yang melibatkan surat menyurat, laporan, memo, minit mesyuarat dan sebagainya. Dalam urusan-urusan rasmi seperti yang dinyatakan, tahun yang dicatat di dalamnya biasanya adalah dalam tahun Hijrah. Jika diteliti kembali fail-fail Setiausaha Kerajaan Kedah, nombor pendaftaran yang terdapat pada fail tersebut juga mewakili tahun Hijrah. Malahan jika dilihat senarai hari-hari kelepasan di Kedah, kebanyakan cuti yang disenaraikan adalah berkisar kepada perayaan yang disambut oleh orang Melayu beragama Islam seperti Awal Muharam, Israk dan Mikraj serta Maulidur Rasul.¹⁶ Bulan Muharam yang merupakan bulan pertama dalam kalendar Islam juga menjadi bulan terpenting dalam pentadbiran Kedah. Segala urusan penting dalam pentadbiran lazimnya dilaksanakan pada bulan ini. Sebagai contoh, kenaikan pangkat dan gaji para pegawai biasanya berkuatkuasa pada 1 Muharam. Begitu juga dengan laporan-laporan penting dalam pentadbiran seperti laporan-laporan daripada jabatan-jabatan juga akan dihantar kepada kerajaan pada bulan Muharam.¹⁷

Kelonggaran Tempoh Bekerja Pada Hari Jumaat dan Bulan Ramadhan

Satu lagi identiti kemelayuan yang diterapkan dalam pentadbiran Kedah ialah melalui kelonggaran tempoh bekerja pada hari Jumaat dan bulan Ramadhan. Dalam hal ini, kerajaan Kedah sangat mengambil berat waktu bekerja pada hari Jumaat dan pada bulan Ramadhan yang menjadi bulan mulia dalam kalangan orang Melayu Kedah yang beragama Islam. Hari Jumaat misalnya ditetapkan sebagai hari cuti dan semua pejabat kerajaan ditutup pada hari tersebut.¹⁸ Penutupan pejabat dibuat bagi memberi peluang kepada pegawai-pegawai yang beragama Islam menunaikan solat Jumaat. Sementara pada bulan Ramadhan pula, MMN sendiri mengambil inisiatif dengan memendekkan waktu bekerja di pejabat-pejabat kerajaan.

MMN dalam mesyuaratnya pada 19 Januari 1931 pernah meluluskan satu peraturan yang menetapkan masa bekerja di semua pejabat kerajaan semasa bulan Ramadhan iaitu di antara jam 8.30 pagi hingga 1.00 petang. Menurut peraturan ini lagi, ketua-ketua jabatan dibenarkan mengarahkan para pegawai bekerja selepas jam 1.00 petang namun tidak boleh dalam tempoh yang lama.¹⁹ Waktu bekerja yang pendek ini sebenarnya banyak memberi manfaat kepada pegawai-pegawai Melayu yang beragama Islam di Kedah.

Dalam hal ini, mereka bukan sahaja mendapat rehat yang cukup pada bulan puasa bahkan dapat memastikan persiapan berbuka puasa berjalan dengan lancar. Langkah yang diambil oleh MMN dalam memberi kelonggaran pada bulan Ramadhan ini membuktikan betapa MMN prihatin dan peka terhadap isu-isu yang membabitkan orang Melayu Islam di Kedah.

Penekanan Faktor Anak Jati dalam Pelantikan Pegawai di Kedah

Salah satu aspek yang sangat menarik untuk disentuh berkenaan dengan pentadbiran di Kedah adalah dalam soal penekanan terhadap faktor anak jati dalam proses pemilihan dan pelantikan pegawai di Kedah. Jika diteliti kembali syarat keempat yang dikemukakan oleh Tunku Ibrahim semasa Perjanjian 1923 ditandatangani, dapat dilihat faktor anak jati ini begitu diberi penekanan. Dalam proses pemilihan dan pelantikan pegawai oleh Majlis Mesyuarat Negeri (MMN), penelitian terhadap faktor anak jati begitu diberi perhatian. MMN selaku badan utama yang terlibat dalam proses pelantikan pegawai sentiasa berusaha untuk mengisi kekosongan jawatan yang ada dengan mengambil seramai mungkin orang Melayu Kedah untuk diserap ke dalam perkhidmatan kerajaan. Dalam hal ini, calon-calon Melayu daripada negeri lain hanya akan dipertimbangkan oleh MMN sekiranya calon-calon daripada anak jati Melayu Kedah sendiri didapati tidak memuaskan. Walau bagaimanapun, jika calon-calon Melayu ini juga didapati tidak sesuai, maka jalan terakhir yang diambil oleh kerajaan Kedah adalah dengan melantik calon-calon daripada kaum-kaum lain.²⁰

Pengambilan calon daripada kaum lain ini tidaklah dibuat sewenang-nya sebaliknya hanya dibuat apabila kerajaan benar-benar ketiadaan calon Melayu yang sesuai sama ada di dalam atau pun di luar negeri Kedah. Sebaliknya, jika Kedah sendiri mempunyai calon daripada anak jati Melayu yang berpotensi, maka peluang untuk calon-calon daripada negeri dan kaum yang lain untuk menempatkan diri dalam perkhidmatan tadbir Kedah adalah sangat tipis ekoran faktor anak jati yang ditekankan oleh MMN.²¹ Penekanan MMN terhadap aspek ini dapat dibuktikan melalui syarat-syarat yang telah ditetapkan oleh MMN sendiri dalam setiap pelantikan jawatan. Dalam *Kedah Salary Scheme* misalnya, syarat-syarat yang menekankan asal-usul pemohon dinyatakan dengan jelas pada setiap jawatan yang disenaraikan. Sebagai contoh, bagi jawatan Pegawai Tinggi dan Pegawai Rendah di Jabatan Pertanian, Penolong Inspektor Melayu di Jabatan Pelajaran, Penolong Pegawai Perubatan dan Inspektor Kesihatan di Jabatan Kesihatan, keutamaan diberikan kepada calon yang lahir di Kedah. Begitu juga dengan jawatan-jawatan yang lain dalam pentadbiran Kedah, syarat yang sama turut dikenakan terhadap calon yang bakal dilantik.²²

Dalam prosiding MMN, penelitian terhadap asal-usul calon biasanya dibuat terlebih dahulu sebelum seseorang calon diambil berkhidmat. Asal-usul

pemohon biasanya dinyatakan dengan jelas dalam satu borang permohonan pekerjaan yang diajukan oleh pemohon kepada MMN. Borang permohonan ini biasanya mengandungi beberapa maklumat mengenai asal-usul pemohon seperti tempat tinggal, tempat lahir, tempat belajar dan bangsa.²³ Kenyataan ini dapat dibuktikan dengan meninjau kembali minit-minit mesyuarat MMN yang kerap kali membincangkan mengenai pelantikan pegawai di Kedah. MMN dalam mesyuaratnya pada 26 Jun 1924 misalnya pernah membincangkan mengenai permohonan pekerjaan daripada seorang individu yang dikenali sebagai Mohamed bin Abu Bakar. Semasa mengemukakan borang permohonannya kepada kerajaan, Mohamed bin Abu Bakar telah menyatakan dengan jelas mengenai asal-usul dan latar belakang beliau yang merupakan anak jati kelahiran Kedah. Setelah MMN meneliti kembali asal-usul beliau dengan mengambil kira kelayakan yang dimilikinya, persetujuan telah dicapai di antara kesemua ahli untuk menyerap masuk Mohamed bin Abu Bakar ke dalam perkhidmatan kerajaan.²⁴

Penekanan terhadap faktor anak jati ini bukan sahaja terlihat dalam pentadbiran di peringkat pusat bahkan diluaskan sehingga ke peringkat daerah. Di peringkat daerah, penekanan tidak hanya diberikan kepada anak jati kelahiran negeri Kedah sahaja bahkan turut melibatkan anak jati bagi sesebuah daerah dan mukim. Dalam soal pelantikan Penghulu dan Panglima misalnya, meskipun calon bagi kedua-dua jawatan ini merupakan anak jati kelahiran negeri Kedah, namun itu belum cukup untuk memastikan calon tersebut dipilih. Sebaliknya, peluang seseorang calon untuk mendapat tempat dalam pentadbiran lebih cerah sekiranya beliau sendiri berasal daripada daerah atau mukim yang sememangnya memerlukan perkhidmatan Penghulu dan Panglima. Pemilihan Panglima dan Penghulu dalam kalangan anak jati sebenarnya bertujuan bagi melicinkan lagi jentera pentadbiran di peringkat daerah. Hal ini didasarkan atas fakta bahawa individu yang berkhidmat di mukim kelahirannya sendiri sudah tentu lebih mengetahui selok-belok mukim yang berada di bawah kawalannya dan dengan itu, dapat mengelakkan timbulnya sebarang kesulitan dalam pentadbirannya. Disebabkan itulah, jika diteliti kembali asal-usul seseorang Penghulu atau Panglima yang dilantik di Kedah, kebanyakan mereka adalah terdiri daripada anak jati bagi daerah atau mukim di mana mereka berkhidmat.²⁵

Pengenalan Peperiksaan dan Kelas Bahasa Melayu

Dalam usaha menjamin identiti kemelayuan dalam pentadbiran terus mekar, MMN selaku badan pentadbiran tertinggi di negeri itu berusaha sebaik mungkin dalam memastikan penggunaan bahasa Melayu dan Jawi dalam pentadbiran terus dilaksanakan. Hal ini dapat dilihat apabila kebolehan menguasai bahasa dan tulisan tersebut dijadikan syarat penting dalam aspek pengambilan pegawai dalam perkhidmatan tadbir Kedah. Dalam hal ini, MMN

sendiri telah menetapkan syarat di mana calon bagi jawatan-jawatan tertentu perlulah lulus dalam peperiksaan tulisan Jawi dan bahasa Melayu terlebih dahulu bagi melayakkan beliau diserapkan ke perkhidmatan kerajaan. Calon yang lulus dalam peperiksaan ini juga mempunyai peluang yang cerah bagi kenaikan pangkat dan gaji. Atas sebab itu, maka tidak hairanlah sekiranya ramai calon-calon pentadbir Kedah berusaha untuk lulus dalam peperiksaan tersebut.²⁶

Bagi pegawai Eropah pula, elaun-elaun akan diberikan kepada mereka yang dapat menguasai bahasa Melayu dan tulisan Jawi dengan baik. Pemberian elaun ini dilihat sebagai satu cara untuk menggalakkan pegawai Eropah memahami adat-resam tempatan yang secara langsung dapat melancarkan pentadbiran Kedah.²⁷ Malahan syarat ini jugalah yang turut mendorong para pegawai Eropah mempelajari dan memperbaiki kemahiran mereka dalam bahasa Melayu bagi membolehkan mereka mendapat tempat dalam pentadbiran Kedah. Ada juga di antara pegawai-pegawai ini sendiri yang memohon kepada kerajaan Kedah untuk menduduki peperiksaan bagi tujuan kenaikan pangkat dan gaji.

Pada penghujung 1932 misalnya, seramai empat orang Eropah telah membuat permohonan bagi menduduki peperiksaan bahasa Melayu pada bulan Disember 1932. Peperiksaan yang perlu diduduki para calon Eropah ini meliputi pelbagai aspek iaitu penterjemahan (bahasa Inggeris ke bahasa Melayu), karangan pendek, perbendaharaan kata dan tatabahasa.²⁸ Bagi calon yang tidak lulus, mereka perlu menduduki semula peperiksaan ini sehinggalah memperoleh markah yang memuaskan. Usaha yang diambil oleh kerajaan dalam memperkenalkan peperiksaan bahasa Melayu ini dilihat sebagai satu langkah yang bijak dalam menjamin kedaulatan Kedah sebagai negeri Melayu. Dengan pelaksanaan langkah ini, secara langsung telah meninggikan martabat bahasa Melayu yang menjadi identiti utama bagi orang Melayu Kedah. Langkah ini juga secara langsung berjaya memelihara kedudukan orang Melayu di Kedah.

Dalam usaha Kedah mengukuhkan kedudukan bahasa Melayu dalam pentadbiran, bahasa-bahasa lain seperti bahasa Inggeris tidak dipinggirkan. Bahasa tersebut masih diberi perhatian namun penggunaannya tidaklah begitu meluas seperti bahasa Melayu. Menurut Tunku Abdul Rahman, "*The administration of the state, however, continued to be conducted in Malay, but qualification into the State Civil Service was English.*"²⁹ Berdasarkan kenyataan ini, jelas menunjukkan bahawa bahasa Melayu dan tulisan Jawi terus digunakan dalam pentadbiran sementara bahasa Inggeris pula dijadikan syarat kelayakan bagi memasuki perkhidmatan tadbir negeri Kedah. Dalam syarat-syarat pengambilan kakitangan dan pegawai Kedah misalnya, syarat yang memerlukan seseorang calon menguasai bahasa Inggeris turut disenaraikan. Sebagai contoh, dalam pentadbiran polis, jawatan penting seperti Penolong Pesuruhjaya memerlukan pengetahuan bahasa Inggeris sebagai syarat

pelantikan.³⁰

Sungguhpun begitu, tidak kesemua jawatan dalam pentadbiran menyenaraikan bahasa Inggeris sebagai kelayakan bagi memasuki perkhidmatan kerajaan. Dalam hal ini, terdapat beberapa jawatan yang disandang oleh orang Melayu yang langsung tidak mementingkan kelulusan dalam bahasa Inggeris sebagai syarat pelantikan. Sebagai contoh, bagi jawatan-jawatan bawahan seperti kadet polis, pengetahuan bahasa Inggeris tidak diperlukan.³¹ Begitu juga dengan jawatan-jawatan bawahan di jabatan kerajaan yang lain di mana ada dalam kalangan penjawatnya yang langsung tidak mempunyai pengetahuan bahasa Inggeris tetapi turut diambil bekerja. Pengambilan mereka sebenarnya adalah atas tiket lulus dalam Jawi yang menjadi faktor utama pelantikan.

Perhatian yang diberikan oleh kerajaan terhadap bahasa Melayu dan Jawi ini begitu terserlah apabila pihak MMN sendiri pada tahun 1932 pernah menolak permohonan daripada seorang Kadet di Pejabat Penasihat Undang-undang iaitu Syed Sheh bin Syed Hassan Barakbah yang memohon dikecualikan peperiksaan dalam Jawi. Syed Sheh sebelum ini pernah memohon pengecualian bagi peperiksaan bahasa Inggeris dan Jawi.³² Walau bagaimanapun, kerajaan hanya bersetuju terhadap pengecualian bagi peperiksaan bahasa Inggeris sahaja, tetapi untuk peperiksaan Jawi, tidak ada pengecualian yang diberikan. Dalam hal ini, Syed Sheh didapati belum mencapai tahap penguasaan Jawi yang begitu baik dan disebabkan itulah, beliau dikehendaki menghadiri kelas Jawi dan menduduki peperiksaan pada masa yang akan ditetapkan.³³ Dalam isu ini, dapat dilihat betapa kerajaan begitu serius dan tegas dalam soal-soal yang membabitkan penggunaan bahasa Melayu dan tulisan Jawi.

Sungguhpun bahasa Inggeris tidak diberi penekanan dalam pentadbiran Kedah, namun dalam masa yang sama, kerajaan Kedah juga tidak ketinggalan dalam memberi sokongan terhadap usaha-usaha yang dilakukan oleh golongan pentadbir Melayu dalam memperbaiki kemahiran berbahasa Inggeris. Kenyataan ini merujuk kepada sesetengah pegawai dalam jabatan kerajaan yang dituntut menguasai kemahiran berbahasa Inggeris ekoran kerja-kerja yang melibatkan mereka adakalanya memerlukan bahasa Inggeris sebagai bahasa perantaraan. Sebagai contoh, jawatan *Tracers* dalam pentadbiran tanah yang seringkali melakukan tugas-tugas yang bersangkutan dengan bidang ukur, pengetahuan dalam bahasa Inggeris diperlukan sebagai syarat pelantikan.³⁴ Bagi jawatan Penolong Komisioner di Jabatan Polis pula, pengetahuan yang baik dalam bahasa Inggeris juga diperlukan sebagai syarat pelantikan.³⁵

Jika dilihat kembali jawatan-jawatan yang menyenaraikan kebolehan dalam bahasa Inggeris sebagai syarat, dapat diperhatikan jawatan-jawatan tersebut sebenarnya merupakan jawatan yang berada dalam pentadbiran jabatan yang pada peringkat tertingginya diterajui oleh orang Eropah. Jawatan Penolong Pesuruhjaya yang disandang oleh orang Melayu misalnya berada di bawah kawalan Pesuruhjaya Eropah. Begitu juga dengan jawatan *Tracers*.

Walaupun secara dasarnya jawatan ini berada dalam pentadbiran tanah, namun kerja-kerja yang dilakukan oleh *Tracers* kebanyakannya bersangkutan dengan Jabatan Ukur yang dikuasai oleh Superitenden berbangsa Eropah. Jadi, secara langsung, Penolong Pesuruhjaya dan *Tracers* ini sebenarnya banyak berurusan dengan pegawai atasan mereka yang berbangsa Eropah. Hal ini menjelaskan situasi mengapa mereka perlu menguasai bahasa Inggeris memandangkan ada di antara pegawai-pegawai tinggi British tidak fasih berbahasa Melayu. Maka di sinilah kemahiran dalam berbahasa Inggeris amat diperlukan bagi melancarkan komunikasi di antara kedua-dua pihak dan dalam masa yang sama dapat memastikan urusan rasmi di antara kedua-duanya berjalan dengan sempurna.

Senario yang berbeza mungkin dapat dilihat sekiranya sesuatu tugas tersebut tidak memerlukan bahasa Inggeris sebagai syarat pelantikan. Sebagai contoh, bagi jawatan *Malay Subordinates* dalam Jabatan Kerja Raya, walaupun pengetahuan bahasa Inggeris disenaraikan sebagai salah satu syarat bagi pelantikan dan kenaikan pangkat, namun, syarat ini tidak semestinya diikuti memandangkan MMN sendiri berpendapat sekiranya tugas-tugas yang perlu dilakukan oleh penyandang bagi jawatan ini tidak melibatkan penggunaan bahasa Inggeris, maka proses pelantikan dan kenaikan pangkat akan diteruskan tanpa mengambilkira soal tersebut.³⁶ Jadi, dalam hal ini MMN tidaklah menolak penggunaan bahasa Inggeris, namun dalam masa yang sama juga tidak menggalakkan bahasa tersebut digunakan dengan meluas. Hanya dalam kes-kes tertentu sahaja bahasa Inggeris digunakan bagi melancarkan pentadbiran khususnya dalam aspek yang melibatkan hubungan di antara pegawai Melayu dan Eropah.

Bagi bakal-bakal pentadbir tempatan khususnya kadet-kadet Melayu misalnya, pendidikan bahasa Melayu dan Inggeris diberikan kepada mereka sebagai persediaan sebelum memasuki dunia pekerjaan yang sebenar. Kadet-kadet dari pelbagai jabatan kerajaan seperti Jabatan Pelajaran, kehakiman, polis dan tanah dihantar mengikuti kelas-kelas bahasa Melayu dan Inggeris pada setiap bulan. Pada tahun 1932 misalnya, seramai 11 orang kadet dari pelbagai jabatan telah dihantar oleh kerajaan mengikuti kelas bahasa Inggeris dan Melayu. Kebanyakan mereka yang dihantar ini terdiri daripada kerabat diraja, golongan elit Melayu dan juga dalam kalangan orang biasa. Mereka ialah Tunku Abdul Majid, Tunku Ahmad, Tunku Abdul Aziz, Syed Hassan, Che Shuib, Wan Basor Ali, Syed Sheh Barakbah, Tunku Ahmad Tajudin, Tunku Abdul Hamid, Wan Chik dan Tunku Zainal Abidin.³⁷

Kehadiran kadet-kadet ini dipantau sepenuhnya oleh MMN bagi memastikan mereka tidak ketinggalan dalam mendapat pendidikan Melayu dan Inggeris yang sempurna. Setiap bulan, kehadiran mereka akan direkodkan dan laporan kehadiran mereka kemudiannya akan dihantar kepada MMN. Bagi kadet Melayu yang gagal hadir ke kelas ini, ketidakhadiran mereka perlulah dimaklumkan kepada MMN melalui ketua jabatan masing-masing. Sekiranya

MMN mendapati ada dalam kalangan kadet yang gagal menghadirkan diri ke kelas-kelas yang telah disediakan, maka satu surat peringatan akan dikeluarkan MMN kepada kadet tersebut. Sebagai contoh, pada tahun 1932, MMN pernah mengeluarkan surat peringatan kepada kepada dua orang kadet Melayu yang didapati kerap tidak menghadirkan diri ke kelas tersebut. Tindakan yang diambil oleh MMN ini menunjukkan MMN sangat mengambil berat akan pendidikan Melayu dan Inggeris kepada kadet-kadet Melayu. Dalam hal ini, MMN bukan sahaja menghantar para kadet ini mengikuti kelas-kelas Melayu dan Inggeris bahkan bertindak memantau kehadiran mereka bagi memastikan kesemua kadet hadir ke kelas-kelas yang disediakan dan mendapat pendidikan Melayu dan Inggeris yang terbaik.³⁸

Penghantaran Pelajar Melayu ke Luar Negeri

Inisiatif yang diambil oleh MMN dalam menjamin identiti kemelayuan terus dipelihara tidak hanya terbatas dalam soal memartabatkan penggunaan bahasa Melayu dan Jawi sahaja bahkan turut menjangkau sehingga ke aspek melahirkan lebih ramai pentadbir dalam kalangan orang Melayu. Bagi menjamin kedudukan orang Melayu dalam pentadbiran, MMN telah berusaha menghantar lebih ramai anak Melayu melanjutkan pelajaran di dalam dan luar negara bagi menimba ilmu khususnya dalam bidang-bidang teknikal yang banyak dikuasai oleh orang Eropah. Harapan MMN, dengan usaha ini akan dapat menyediakan Kedah dengan tenaga-tenaga Melayu yang akan dapat menggantikan pegawai Eropah dalam segala bidang pentadbiran kelak. Jika diperhatikan kembali, isu penghantaran pelajar ke luar negeri ini sebenarnya merupakan salah satu daripada enam syarat yang dilontarkan oleh Tunku Ibrahim semasa Perjanjian 1923 dimeterai. Tunku Ibrahim sememangnya sangat memberi galakan kepada perkembangan pendidikan dalam kalangan orang Melayu di Kedah. Malahan syarat beliau yang mahukan peluang pendidikan diberikan kepada orang Melayu nampaknya terus dilaksanakan oleh MMN apabila lebih ramai anak Melayu dihantar ke luar negeri dalam tempoh selepas Perjanjian 1923 ditandatangani. Anak-anak Melayu ini kemudiannya berkhidmat sebagai pegawai dalam perkhidmatan negeri. Hal ini jelas dilihat dalam tempoh sehingga Perang Dunia Kedua, seramai 16 pegawai Melayu yang berkhidmat di Kedah mempunyai kelulusan dari pusat pengajian tinggi di London dalam pelbagai bidang.³⁹

Peranan MMN dalam memilih dan menghantar anak-anak Melayu ke luar negeri sebenarnya sudah lama dilaksanakan sejak sebelum Perjanjian 1923 ditandatangani lagi. Pada tahun 1909 misalnya, MMN pernah menghantar dua orang pelajarnya ke England iaitu Tunku Mansur ibni Sultan Abdul Hamid dan Mohamad Zain bin Ariffin. Usaha penghantaran pelajar ini diteruskan sehingga selepas tempoh 1923 di mana lebih ramai anak-anak Melayu dipilih dan dibiayai pelajaran mereka ke luar negeri.⁴⁰ Dalam tempoh sebelum dan

selepas tahun 1923, MMN bertindak sebagai badan utama yang mengendalikan segala urusan yang bersangkutan dengan penghantaran pelajar ke luar negeri. Dari aspek pemilihan, penghantaran, perbelanjaan dan pemantauan pelajar di luar negeri, kesemuanya berada dalam kawalan MMN.

Lazimnya, anak-anak Melayu yang dihantar melanjutkan pelajaran bertumpu dalam bidang-bidang teknikal sebagaimana yang dinyatakan di awal perbincangan. Antara negara-negara yang menjadi pilihan bagi pelajar termasuklah Mesir, Hong Kong dan England. Sebelum seseorang pelajar dihantar melanjutkan pelajaran ke luar negeri, mereka perlulah terlebih dahulu menandatangani satu perjanjian dengan pihak kerajaan.⁴¹ Syarat perjanjian ini mengkehendaki pelajar yang mendapat tajaan berkhidmat dengan kerajaan sekurang-kurangnya selama lima tahun selepas tamat pengajian. Bagi tujuan pembiayaan para pelajar di luar negeri, MMN sendiri telah memperuntukkan sejumlah wang untuk tujuan tersebut dan peruntukan ini sentiasa ditambah dari semasa ke semasa bagi memenuhi pelbagai keperluan pelajar. Sebagai contoh, dalam mesyuarat MMN pada 26 Julai 1928, MMN pernah meluluskan penambahan peruntukan sebanyak £3000 yang akan digunakan bagi menampung perbelanjaan pelajar di luar negeri.⁴²

Satu perkara yang dapat diperhatikan dalam isu penghantaran pelajar ke luar negeri, kebanyakan pelajar yang dihantar terdiri daripada kerabat diraja dan anak-anak golongan elit Kedah. Dalam hal ini, jelas dilihat bahawa MMN lebih banyak memberi keutamaan terhadap permohonan melanjutkan pelajaran daripada kumpulan ini berbanding rakyat biasa. Perhatian yang lebih terhadap golongan ini dapat dibuktikan apabila kerajaan sendiri telah mewujudkan program pendidikan pelajar diraja bagi membolehkan penghantaran anak kerabat diraja melanjutkan pelajaran ke England. Ini dapat dilihat pada tahun 1925 di mana seramai lapan orang berketurunan Tunku telah dihantar ke England dan diberi jaminan kerja selepas kembalinya mereka ke tanah air. Mereka ini termasuklah lima orang putera Sultan Abdul Hamid Halim Shah dan tiga orang putera Pemangku Raja, Tunku Ibrahim.⁴³

Dasar kerajaan yang mengutamakan golongan diraja dan elit Kedah mula berubah pada tahun 1930-an apabila Mohamed Sheriff Osman⁴⁴ dilantik menjadi Setiausaha Kerajaan. Beliau merupakan seorang yang berfikiran terbuka dan telah mengambil inisiatif dengan menghantar lebih ramai anak jati Melayu Kedah melanjutkan pelajaran ke luar negeri.⁴⁵ Tun Azmi pernah mengulas mengenai isu ini. Menurut beliau:

“...Dato’ Shariff was aware that it’s a essential to get the best chaps, the best man for the job. Ideas of selecting Tengku or one son of somebody has got to stop. So what he did, I understand is, bila the examination result, School Certificate ni, he called us, chief education officer and the he will have a talk and then first choice will be sent to England. His plan was marvelous. He was trying to plan, so that

Kedah will have qualified man to be the heads of all department and particular departments held by the European".⁴⁶

Berdasarkan petikan, jelas menunjukkan bahawa Sheriff Osman begitu menitikberatkan pengambilan pegawai dalam kalangan mereka yang betul-betul berkelayakan. Beliau berpendapat keutamaan dan keistimewaan yang diberikan oleh kerajaan terhadap pemilihan dan penghantaran pelajar dalam kalangan anak kerabat diraja dan golongan bangsawan perlu dihentikan. Apatah lagi, golongan ini tidak kesemuanya memiliki pendidikan dan kelayakan yang secukupnya namun tetap dihantar atas tiket keturunan sedangkan pada masa yang sama, terdapat ramai lagi anak-anak Melayu Kedah yang lebih layak daripada mereka. Hal ini diakui sendiri oleh Tuan Haji Harun Hamzah. Menurut beliau:

"...dia pi 'oversea' depa dapat peluang masa tu...pasai masa tu, clear anak orang besar-besar saja, anak raja, anak orang besar... masa tu. Orang yang tak dak nama, bapa tak dak nama ni...dia tak kira yang tu. Anak raja 'pass' tak bagus pun. Anak raja 'pass' lekeh pun dia hantar pi, tu macam Syed Safi apa semua tu bukan 'pass' banyak sangat. Tapi pak dia Tuan Bulat...Tuan Bulat Syed Mansor tu...jadi apa sesyen punya, judge: hantar pi...banyak orang waktu tu...Che Pi, Hassan tu semua, Syed Safi Syed Hassan. Bukan ada kelulusan apa di sini, tak dak".⁴⁷

Atas sebab inilah, Sheriff Osman berpendapat dasar tersebut perlu diubah dengan membuka pintu kepada rakyat biasa untuk meneruskan pelajaran ke peringkat yang lebih tinggi di institusi-institusi pendidikan luar. Beliau mengambil inisiatif dengan memilih pelajar-pelajar yang bakal dihantar ke luar negeri dan menentukan sendiri kursus yang akan diambil oleh mereka. Dasar Sheriff Osman ini turut mendapat sokongan daripada Tunku Ibrahim. Tunku Ibrahim pada peringkat awal sememangnya mahu memberi keutamaan kepada golongan kerabat diraja dan bangsawan untuk dihantar ke luar negeri. Walau bagaimanapun, beliau sendiri sedar bahawa dasar tersebut tidak begitu berjaya dan akhirnya bersetuju dengan perubahan yang dicadangkan oleh Sheriff Osman.⁴⁸

Usaha yang dilakukan oleh Sheriff Osman telah membuka pintu kepada rakyat biasa untuk meneruskan pelajaran ke peringkat yang lebih tinggi di institusi-institusi pendidikan luar. Jika sebelum ini hanya anak-anak raja dan golongan elit sahaja yang dihantar ke luar negara, namun dengan inisiatif beliau, lebih ramai anak Melayu dalam kalangan rakyat biasa mempunyai peluang tersebut. Sebagai contoh, pada tahun 1936, seramai enam orang pelajar Melayu Kedah dalam bidang perubatan menuntut di King Edward VII, Singapura. Mereka ialah Salma Ismail, Omar bin Din, Abu Bakar Ibrahim,

Hamid Ismail, Hussain Ahmad dan Sutan Zain.⁴⁹

Sehingga meletusnya Perang Dunia Kedua misalnya, terdapat 16 orang pegawai Melayu di Kedah yang mempunyai kelulusan dari pusat pengajian tinggi di England dalam pelbagai bidang.⁵⁰ Salah seorangnya termasuklah Syed Sheh bin Syed Hassan Barakbah yang melanjutkan pelajaran di England. Beliau dihantar melanjutkan pelajaran dalam bidang kehakiman pada tahun 1933 dengan mendapat tajaan daripada MMN sepenuhnya. Semasa di England, beliau diberikan pendedahan dalam bidang kehakiman dan diajar mengendalikan kes-kes jenayah. Sekembalinya Syed Sheh ke Kedah pada Julai 1935, MMN telah melantik beliau sebagai Majistret Peringkat Pertama di jajahan Kota Setar.⁵¹ Begitu juga dengan seorang lagi pelajar Melayu Kedah iaitu Tengku Mohd Saad yang dihantar ke England, setelah beliau menamatkan pengajian, beliau telah diambil berkhidmat sebagai Jurutera di Kedah.⁵²

Pelantikan Syed Sheh membuktikan kerajaan Kedah sememangnya bersungguh-sungguh menghantar anak-anak Melayu Kedah ke luar negeri bagi menghasilkan lebih ramai lagi pegawai-pegawai Melayu yang mempunyai kelayakan dalam pelbagai bidang khasnya bidang-bidang yang sebelum ini dikuasai oleh orang Eropah. Hal ini juga sekaligus memperlihatkan bahawa syarat yang dikemukakan oleh Tunku Ibrahim berkenaan dengan penghantaran pelajar ke luar negara sememangnya sudah dipenuhi. Penghantaran para pelajar Melayu ini juga adalah sebagai satu langkah untuk mendedahkan mereka dengan pengalaman dan ilmu-ilmu baru yang akan mereka peroleh semasa menuntut di luar negeri dan dengan itu dapat diaplikasikan dalam pentadbiran Kedah sendiri tanpa mengharapkan bantuan orang asing.

Kesimpulan

Secara keseluruhannya, dapat diringkaskan di sini, Perjanjian 1923 yang ditandatangani di antara British dan Kedah tidak menjejaskan kedudukan orang Melayu dalam pentadbiran. Dalam hal ini, identiti kemelayuan negeri Kedah terus terpelihara khasnya dalam aspek pentadbiran di peringkat pusat dan daerah. Di peringkat pentadbiran pusat, MMN yang merupakan badan pentadbiran tertinggi di Kedah terus dikuasai oleh orang Melayu. Sementara di peringkat jabatan pula khasnya di jabatan-jabatan bukan teknikal, penguasaan orang Melayu dalam aspek perjawatan dilihat begitu kukuh apabila mereka disenaraikan sebagai penyandang bagi jawatan tertinggi dan terpenting dalam jabatan tersebut. Identiti kemelayuan Kedah juga diperkukuhkan lagi dengan penggunaan bahasa Melayu dan Jawi dalam pentadbiran Kedah. Dalam hal ini, bahasa dan tulisan tersebut digunakan secara meluas dalam urusan surat-menyurat, catatan-catatan dan dokumen-dokumen rasmi kerajaan. Di samping itu, identiti Kedah sebagai negeri Melayu juga dapat dilihat melalui dengan penggunaan takwim hijrah dalam pentadbiran. Kesemua ini membuktikan betapa Kedah begitu menitikberatkan aspek kemelayuan dalam

pentadbirannya. Malahan Kedah sendiri dilihat begitu giat dalam memastikan aspek kemelayuan terus terpelihara dengan mengambil pelbagai inisiatif menghasilkan lebih ramai pegawai Melayu melalui program penghantaran pelajar ke luar negara serta memberi penekanan terhadap aspek anak jati Kedah dalam soal pemilihan dan pelantikan pegawai.

Nota Akhir

- 1 Mohammad Isa Othman, *Politik Tradisional Kedah, 1681-1942*, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, hlm. 90-91.
- 2 *Ibid.*, hlm. 95.
- 3 W. G. Maxwell & W. S. Gibson (eds.), *Treaties and Engagements Affecting the Malay States and Borneo*, London: Jas Truscott & Son Ltd., 1924, hlm. 104 & 105.
- 4 *Ibid.*, hlm. 102 & 103.
- 5 SUK. K. 2316/1346, Minutes of the Meetings of the States Council for the Year 1928.
- 6 Mohammad Isa Othman, *Politik Tradisional Kedah 1681-1942*, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 1990, hlm. 127.
- 7 Jawatan Ketua Hakim Melayu merupakan jawatan kedua terpenting dalam Jabatan Kehakiman selepas jawatan Hakim Eropah. Hakim Melayu mempengerusikan Mahkamah Tinggi Bahagian Kedua dan beliau dibantu oleh seorang lagi Hakim yang juga adalah terdiri daripada orang Melayu.
- 8 SC 3080/1357, Request to be Furnished With A List of Names of Heads of Department and Staff in the State of Kedah for Publication in the Malay Commercial Guide.
- 9 SUK. K. 3265/1352, List of European Officers Serving in the States of Kedah and Perlis as on 1st January 1934.
- 10 SC 3080/1357, Request to be Furnished With A List of Names of Heads of Department and Staff in the State of Kedah for Publication in the Malay Commercial Guide.
- 11 SUK. K. 2335/1342, Jawi Letters to be Accompanied by Romanised Version; Attention of Head Department Being Called to General Order (GO) 223, Regarding.
- 12 Surat Hugh Clifford (Pesuruhjaya Tinggi British) kepada Tunku Ibrahim (Pemangku Raja Kedah), 17 Ogos 1927 dalam SUK. K. 661/1346, Appointment of Mr. B. W. Elles As Acting British Adviser During Absence on Leave of Mr. T. W. Clayton.
- 13 Di London, enakmen-enakmen Kedah turut dibekalkan ke institusi-institusi seperti perpustakaan, muzium dan kolej universiti. Pada Ogos 1925 misalnya, enakmen Kedah dibekalkan kepada 31 institusi di London. Keterangan lanjut lihat dalam SUK. K. 245/1344, List of

- Officials, Institutions, etc. Outside Malaya to Whom Enactments are Supplied Free.
- 14 Selain penghantaran set undang-undang kepada PJT di Singapura, kerajaan Kedah juga pernah menghantar laporan tahunannya ke Sarawak atas permohonan daripada kerajaan Sarawak sendiri. Kerajaan Sarawak pada tahun 1935 pernah memohon kepada Kedah untuk mendapatkan salinan Laporan Tahunan Negeri Kedah pada tahun 1933 beserta dengan Laporan Kesihatan dan Perubatan Kedah pada tahun yang sama. Keterangan lanjut lihat dalam SUK. K. 3492/1353, Request by the Sarawak Government for the Supply of Copies of the Kedah Administration Reports and Medical and Health Reports for the Year 1935.
- 15 Rohaniza Idris, “Asal-usul Kalendar”, *Berita Harian*, 8 Januari 2012.
- 16 Senarai cuti-cuti umum dalam negeri Kedah adalah seperti berikut: Awal Muharam (1 Muharam), Asura (10 Muharam), Hari kelahiran baginda King, Maulidur Rasul (12 Rabiulawal), Israk Mikraj (27 Rejab 1), Hari Krismas (25 Disember/30 Muharam), 30 Ramadhan-4 Syawal (Hari Raya Puasa), 9-13 Zulhijah (Hari Raya Haji), Hari Lahir Sultan (20 Zulhijah). Keterangan lanjut lihat dalam SUK. K. 3569/1351, List of Public Holidays for 1352.
- 17 Kedah Salary Schemes, hlm. 10 & 13.
- 18 *The Annual Report of the Adviser to the Kedah Government for the Year 1327 (23rd January 1909 – 12th January 1910)*, hlm. 13;
- 19 SUK. K. 2462/1349, Minutes of Meetings of the Kedah State Council for Transmission to the Secretary to High Commissioner, Singapore, for 1931.
- 20 SUK. K. 3143/1350, Draft General Orders on Appointments, Transfer and Promotions.
- 21 CO 273/446/51221, Kedah State Council: Send Minutes of Meetings for July 1916. Rujuk Minutes of the Kedah State Council Held on the 12th Ramthan 1334 (13th July 1916).
- 22 Kedah Salary Schemes, hlm.2 & 26.
- 23 SUK. K 2744/1342, Minutes of Meeting of the State Council Held on 26th June 1924 (23.11.42).
- 24 *Ibid.*
- 25 Surat Pegawai Daerah Baling kepada Under Secretary Kerajaan, 22 Safar 1354 (25 Mei 1935), dalam SUK. K. 2891/1353, Re-selection of a Candidate for Appointment as Penghulu, Mukim Kupang, Baling.
- 26 SUK. K. 456/1352, Cadet’s Examination Rabiulawal 1352. Surat Pemangku Superintenden Pelajaran kepada Setiausaha Kerajaan, 25 Julai 1933.
- 27 Mohammad Isa Othman, *Politik Tradisional Kedah 1681-1942*,

- Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 1990, hlm. 98.
- 28 SUK. K. 1595/1351, Forthcoming Malay Examination to be Held in Kuala Lumpur in December 1932.
- 29 Tunku Abdul Rahman, *Looking Back: Monday Musings and Memories*, Petaling Jaya: MPH Group Publishing Sdn. Bhd., 2011, hlm. 383.
- 30 Kedah Salary Schemes, hlm. 34.
- 31 Ibid.
- 32 Surat Syed Sheh kepada Legal Adviser, 10 Safar 1351 (14 Jun 1932), dalam SUK. K. 586/1351, Syed Sheh bin Syed Hassan Barakbah, Cadet, Legal Adviser's Office, Applies for Exemption from the Examination in English and Jawi.
- 33 Minit A. C. Baker kepada Setiausaha Kerajaan, 20 Julai 1932, dalam SUK. K. 586/1351, Syed Sheh bin Syed Hassan Barakbah, Cadet, Legal Adviser's Office, Applies for Exemption from the Examination in English and Jawi.
- 34 Kedah Salary Schemes, hlm. 22.
- 35 *Ibid*, hlm. 33.
- 36 *Ibid*, hlm. 53.
- 37 Acting Under Secretary Kerajaan Kedah kepada Tuan Register Mahkamah Besar, dalam SUK. K. 392/1351, Attendance of Cadets at the Malay, English and Law Classes, 1351.
- 38 SUK. K. 392/1351, Attendance of Cadets at the Malay, English and Law Classes, 1351. Under Secretary Kerajaan kepada Tuan Kepala Pekerjaan Tanah, 12 Rabiulawal 1351 (15 Julai 1932) & Under Secretary Kerajaan kepada Ketua Majistret, 1 Rabiulawal 1351 (4 Julai 1932).
- 39 Mohd. Isa Othman, *Pengalaman Kedah dan Perlis: Zaman Penjajahan British*, hlm. 201.
- 40 *Ibid.*, hlm. 199.
- 41 SUK. K. 2374/1353, Kedah Education Report, Award of One Scholarship Annually to English Educated Youths Tenable Outside Kedah.
- 42 SUK. K. 2316/1346, Minutes of the Meetings of the States Council for the Year 1928.
- 43 Mohd. Isa Othman, *Pengalaman Kedah dan Perlis: Zaman Penjajahan British*, hlm. 201.
- 44 Mohamed Sheriff Osman merupakan Setiausaha Kerajaan yang kelima. Kerjaya beliau bermula sebagai Penterjemah di Pejabat Penasihat British pada tahun 1907 dan Penolong Setiausaha Majlis Mesyuarat Negeri Kedah pada tahun 1910. Dua tahun berikutnya iaitu pada tahun 1912, Sheriff Osman telah dilantik sebagai Pengarah Tanah dan seterusnya sebagai Penolong Setiausaha Kerajaan Negeri

- Kedah pada tahun 1915. Tahun 1931 menjadi tahun yang paling bermakna apabila beliau telah dilantik memegang jawatan sebagai Setiausaha Kerajaan Kedah yang merupakan jawatan tertinggi dalam kerajaan. Keterangan lanjut lihat dalam SP 176/30, Surat Persendirian William R. Roff, Riwayat Hidup Sir Haji Mohamed Shariff bin Awang Osman dan SP 56/A9/1, Surat Persendirian Tan Sri Datuk Haji Abdul Khalid bin Awang Osman, The Awang Osman Family.
- 45 SP 176/30, koleksi surat persendirian William R. Roff, Riwayat Hidup Sir Haji Mohamed Shariff bin Awang Osman.
- 46 Transkripsi temubual Tun Azmi berkenaan dengan perkhidmatan tadbir negeri Kedah, hlm. 4. Tun Azmi merupakan bekas pelajar yang pernah dihantar melanjutkan pelajaran dalam bidang perundangan di England pada tahun 1920-an di bawah tajaan negeri Kedah. Tun Azmi setelah pulang dari England pada tahun 1933 telah diambil berkhidmat sebagai Kadet dan kemudiannya diserapkan ke Mahkamah Tinggi Alor Setar sebagai Sheriff dan Penolong Pendaftar. Beliau juga pernah berkhidmat sebagai Setiausaha Kerajaan Negeri Kedah (1 Jan. 1958 - 22 Sept. 1959), Ketua Hakim Tinggi, Ketua Hakim Malaya (Jun 1966), Hakim Mahkamah Persekutuan, Ketua Hakim Negara (10 Sept. 1968).
- 47 Transkripsi temubual Encik Zahidi Zainol Rashid dengan Tuan Haji Harun bin Haji Hamzah mengenai perkhidmatan tadbir negeri Kedah pada 22 September 1991, hlm. 4 & 5. Tuan Haji Harun Haji Hamzah merupakan bekas pegawai sivil Kedah. Beliau dilahirkan di Bandar Bharu pada tahun 1329 Hijrah dan pernah bersekolah di *Government English School* di Alor Setar pada tahun 1925. Beliau pernah berkhidmat sebagai Pelatih di Pejabat Daerah Kota Star pada tahun 1934 dan kemudiannya sebagai Penolong Pegawai Tanah di Jitra. Beliau seterusnya dilantik sebagai Penolong Pegawai Daerah dan Pegawai Tanah Kuala Nerang. Beliau juga pernah berkhidmat di Pejabat Tanah Pendang (1937), Pejabat Daerah Langkawi (1938), Pejabat Tanah Alor Setar dan Pejabat Daerah Sik.
- 48 Transkripsi temubual Tun Azmi berkenaan perkhidmatan tadbir negeri Kedah, hlm. 2.
- 49 Mohammad Isa Othman, *Politik Tradisional Kedah, 1681-1942*, hlm. 130. Lihat juga Ahmad Nordin Haji Mohd Zain, "Sejarah Pendidikan Inggeris dan Pelajaran Tinggi di Kedah", dalam konvensyen Sejarah Negeri Kedah, Alor Setar: Wisma Negeri, 28 November – 1 Disember 1981, hlm. 11.
- 50 Mohd. Isa Othman, *Pengalaman Kedah dan Perlis: Zaman Penjajahan British*, hlm. 201.
- 51 SUK. K 192/1352, Sending of Syed Sheh bin Syed Hassan Barakbah Cadet, Legal Adviser's Office to England to Resume His Studies.

- Perkara Hendak Hantar Syed Sheh bin Syed Hassan Barakbah Kadet Legal Adviser pergi Belajar Lagi di England.
- 52 Ahmad Nordin Haji Mohd Zain, “Sejarah Pendidikan Inggeris dan Pelajaran Tinggi di Kedah”, dalam konvensyen Sejarah Negeri Kedah, Alor Setar: Wisma Negeri, 28 November – 1 Disember 1981, hlm. 11.

Rujukan

- Ahmad Nordin Haji Mohd Zain. 1981. “Sejarah Pendidikan Inggeris dan Pelajaran Tinggi di Kedah”. Konvensyen Sejarah Negeri Kedah, Alor Setar: Wisma Negeri, 28 November – 1 Disember 1981.
- Fail Setiausaha Kerajaan Kedah (SUK. K) 661/1346. Appointment of Mr. B. W. Elles as Acting British Adviser During Absence on Leave of Mr. T. W. Clayton.
- Kedah Salary Schemes.
- Maxwell, W. G. & Gibson, W. S. (eds). 1924. *Treaties and Engagements Affecting the Malay States and Borneo*, London: Jas Truscott & Son Ltd.
- Muhammad Isa Othman. 2001. *Pengalaman Kedah dan Perlis: Zaman Penjajahan British*, Kuala Lumpur: Utusan Publications and Distributors Sdn. Bhd.
- Mohammad Isa Othman. 1990. *Politik Tradisional Kedah 1681-1942*, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Rohaniza Idris, “Asal-usul Kalendar”, *Berita Harian*, 8 Januari 2012.
- State Council Files (SC) 3080/1357. Request to be Furnished With A List of Names of Heads of Department and Staff in the State of Kedah for Publication in the Malay Commercial Guide).
- SUK. K. 2744/1342. Minutes of Meeting of the State Council Held on 26th June 1924 (23.11.42).
- SUK. K. 2316/1346. Minutes of the Meetings of the States Council for the Year 1928.
- SUK. K. 2462/1349. Minutes of Meetings of the Kedah State Council for Transmission to the Secretary to High Commissioner, Singapore, for 1931.
- SUK. K. 245/1344. List of Officials, Institutions, etc. Outside Malaya to Whom Enactments are Supplied Free.
- SUK. K. 3206/1353. English Translation of the Kedah Penal Code etc.
- SUK. K. 3492/1353. Request by the Sarawak Government for the Supply of Copies of the Kedah Administration Reports and Medical and Health Reports for the Year 1935.
- SUK. K. 3569/1351. List of Public Holidays for 1352.
- SUK. K. 3143/1350. Draft General Orders on Appointments, Transfer and

Promotion.

- SUK. K. 2213/1351. Appointment of Zainul Abidin bin Mohamed Salleh as Probationer Health Inspector.
- SUK. K. 480/1348. Appointment of Certain Chintings and Chandu Salesman as Custom Out-door Officers.
- SUK. K. 1595/1351. Forthcoming Malay Examination to be Held in Kuala Lumpur in December 1932.
- SUK. K. 192/1352. Sending of Syed Sheh bin Syed Hassan Barakbah Cadet, Legal Adviser's Office to England to Resume His Studies. Perkara hendak hantar Syed Sheh bin Syed Hassan Barakbah Kadet Legal Adviser pergi Belajar Lagi di England.
- SUK. K. 392/1351. Attendance of Cadets at the Malay, English and Law Classes, 1351.
- SUK. K. 2374/1353. Kedah Education Report, Award of One Scholarship Annually to English Educated Youths Tenable Outside Kedah.
- SP 176/30, koleksi surat persendirian William R. Roff, Riwayat Hidup Sir Haji Mohamed Shariff bin Awang Osman.
- The Annual Report of the Adviser to the Kedah Government for the Year 1327 (23rd January 1909 – 12th January 1910.*
- Transkripsi temubual Tun Azmi berkenaan dengan perkhidmatan tadbir negeri Kedah, hlm. 4.
- Transkripsi temubual Encik Zahidi Zainol Rashid dengan Tuan Haji Harun bin Haji Hamzah mengenai perkhidmatan tadbir negeri Kedah pada 22 September 1991, hlm. 4 & 5.
- Tunku Abdul Rahman. 2011. *Looking Back: Monday Musings and Memories*, Petaling Jaya: MPH Publishing.

Nota Biografi

Noor Ain bt Mat Noor (emel: n.ain97@yahoo.com) merupakan pelajar PhD di Jabatan Sejarah, Universiti Malaya dan mengkhusus dalam kajian berkaitan sejarah Malaysia.

Dr. Ahmad Kamal Ariffin bin Mohd Rus (emel: akamal@um.edu.my) merupakan Pensyarah Kanan di Jabatan Sejarah, Universiti Malaya dan mengkhusus dalam bidang sejarah sosial dan pentadbiran di Malaysia serta perbandaran.